

Pred inváziou

114

26 07

Levi's®

ТА
830
#freedom.030

Телеком

40

114

СТО

АВ 1726 ОУ

Mamuka

V roku 2021, počas horúceho augustového leta, som dorazil do Kyjeva. Ubytoval som sa v hoteli na Bulvári víťazstva a tak ako som bol, spotený a unavený, som sa vydal smerom na západ, takmer na koniec mesta. Do môjho cieľa to bolo viac ako šesť kilometrov.

Kráčal som vyše hodiny pešo; z nejakého dôvodu som nemal chuť cestovať metrom či taxíkom. Akoby som tušil, že je to moja posledná prechádzka cez mesto, ako som ho poznal posledných päť rokov. Pri ďalšej návšteve o šesť mesiacov už budem na rovnakom bulvári míňať vojenské blokposty, vrecia s pieskom, zničené domy a rozbitú ruskú techniku, ktorá sa po výbuchoch doslova roztopí a vsiakne do asfaltu.

V spomienkach mi z toho letného dňa zostali ešte ospalé ulice, znudení stánkari pri staniách metra a malá pravoslávna cerkev takmer na konci cesty. Kedysi sa do nej chodieval modliť Zurab Mamulašvili, slávou opradený gruzínsky veliteľ všetkých kaukazských vojen. Keď som ju míňal, pripomenul som si naše niekdajšie tiché rozhovory na lavičke pred chrámom.

Lavička však bola prázdna. Starý pán už v tom čase pomaly dožíval v rodnom Gruzínsku. Zomrie o pár mesiacov neskôr, tesne pred ruskou inváziou do Ukrajiny. Spolu s ním odíde aj éra po rozpade Sovietskeho zväzu, ktorá formovala takzvaný „ruský svet“ z krvi civilov a dymu ich horiacich sídlisk. Západ sa celému tomu kvaseniu prizeral so zle skrývaným nezáujmom. Nečudo, že ľudia ako veliteľ Mamulašvili, ktorých životné príbehy z Kaukazu niesli dôležité memento pre ďalší osud Ukrajiny i východnej Európy, zostali nanajvýš lokálnymi hrdinami. Za najbližšou hranicou už o nich nikto nepočul, o Európe ani nehovoriac.

A tak všetko, čo sa udeje neskôr, nás nájde dokonale nepripravených.

O pár minút neskôr som sa zvitál s jeho synom. Našiel som

ho tak, ako som ho nechal pred dvomi rokmi – na svojej vojenskej základni, zabudnutého v krajine, za ktorú neraz riskoval život. Ukrajina tých čias už zabudla na bojový zápal prvých rokov po Majdane a anexii Krymu. Pomaly tlejúca vojna na Donbase bola nanajvýš nepríjemnou spomienkou. Kyjev žil brutálnym, bezohľadným kapitalizmom, rýchlym rozvojom, ktorý nepozeral na obeť, korupciou a rezignáciou väčšiny obyvateľstva. Tá trvala aj po výmene prezidenta Porošenka za Zelenského – po krátkom nadšení z jeho mladíckej energie nastalo vytriezvenie z jeho neschopnosti. Napokon, taký bol cyklický kolobeh politickej reality, akým sa ukrajinská spoločnosť riadila už od začiatku 90. rokov.

Časť gruzínskych dobrovoľníkov, ktorí od hybridného konfliktu v roku 2014 bojovali za Ukrajinu, odišla domov alebo sa pridali k riadnej ukrajinskej armáde na frontovej línii Donbasu. Väčšina, tí najvernejší, však zostali pri svojom veliteľovi. Keď sa vojna na východe zmenila na zamrznutý konflikt, ľudia ako oni prestali byť Ukrajine potrební. V rodnom Gruzínsku im hrozilo mučenie a väzenie, pre svoj nový domov boli zase príťažou.

Gruzínci sa sem naozaj nehodili. Do Ukrajiny prišli bojovať proti Rusku, no v roku 2021 už svojím bojovým zápalom nanajvýš kazili vzduch. Ostatné dobrovoľnícke bojové jednotky buď vstúpili do riadnej armády, alebo sa dávno zaoberali oveľa dôležitejšími vecami. Rozumej ochraňovaním záujmov oligarchov alebo naopak, ozbrojenými útokmi proti tým, ktorí túto novú realitu odmietali prijať.

Mamuka Mamulašvili, legendárny veliteľ Gruzínskej légie a syn nemenej legendárneho otca, sa v tejto realite nedokázal uplatniť. Bojoval od svojich štrnástich rokov, keď ešte ako dieťa zabíjal ruských vojakov a dostal sa do zajatia. Odvtedy boj proti Rusku vyplňal celý jeho život.

Dnes už jeho schopnosti nikto nepotreboval. A tak skončil aj so svojimi mužmi vo dvoch budovách športového areálu na okraji mesta, bez vody a elektriny. Dali mu ju vypnúť za trest,

že sa opovážil verejne kritizovať nečinnosť ukrajinského vojenského velenia.

Usadili sme sa v altánku upadajúceho areálu. Mamukov pobočník nám priniesol fľaškovú vodu, sladkosti a cigarety a hneď nato sa úctivo vzdialil.

„Bude vojna,“ povedal zrazu Mamuka. V duchu som prevrátil očami, ale radšej som nič nedal najavo. Iné som od neho ani nečakal. Mamukove apokalyptické vízie sa opakovali so železnou pravidelnosťou, rovnako ako jeho migrény a záchvaty nespavosti. To všetko som bral ako dôsledky života v blízkosti výbuchov a posttraumatického stresu od útleho detstva.

Sotva o hodinu neskôr som odchádzal preč. Pri bráne som ešte raz objal svojho starého priateľa a požiadal ho, aby na seba dával pozor. Myslím, že Mamuka mojej skepse úplne rozumel. No dal tomu ešte jednu šancu.

„Bude vojna, brat môj. Rusko na nás ide zaútočiť všetkým, čo má.“

Severodoneck

Na východe bol vzduch rovnako lepkavý a nehybný ako v Kyjeve. Na Donbas som dorazil o niekoľko dní neskôr so slovenským režisérom Paľom Pekarčíkom, ktorý tu hľadal lokácie vhodné na nakrúcanie. V meste Severodoneck som mu ukázal centrum, prešli sme si miestny cintorín plný hrdzavejúcich náhrobkov, spustnutú fabriku Azot. Napokon som zavolať taxík do neďalekého Lisičanska, kde bolo pár zbombardovaných budov obrastajúcich burinou. Obaja sme zle skrývali nudu, no Paľo mal naďalej pocit, že táto cesta má akýsi vyšší a tvorivý zmysel.

Odvtedy mi nejednou napadlo, čo by sa stalo, keby som už vtedy poznal blížiaci sa osud oboch miest. A dalo by sa niečo urobiť? Kričať, aby si na sídliskách kopalí podzemné

pivnice a zhromažďovali jedlo? Tu sa žilo úplne inými starosťami. Región sa stal strediskom utečencov z vojnovnej zóny. Trpel nezamestnanosťou, upadajúcim priemyslom, absenciou perspektív do budúcnosti. Neďaleká frontová línia nedávala veľkú nádej, že v najbližšom čase sa to zmení k lepšiemu.

Vnútorňi vysidlenci z okupovaných regiónov, ktorí sem utiekli pred hrôzami vojny, ale ani miestni nemali voči svojej vlasti veľkú dôveru. V obývačkách rozpadávajúcich sa sídlisk hltali propagandu z ruských televízií. Keby som ich v tom poslednom mierovom lete začal presvedčať, že onedlho ich mestá zmení ruská armáda na ruiny, polovica z nich by ma oprávnene považovala za blázna. Tá druhá by sa v duchu ešte aj potešila.

Pred odchodom sme navštívili ďalšie regionálne centrum, mesto Bachmut. Vyzeralo to tam len o trochu prívetivejšie. Urobili sme pár rozhovorov, najedli sa, kúpili domov niekoľko fliaš z miestnej vychýrenej vinice.

Celý nádherný, fascinujúci Donbas nám vtedy ležal pri nohách. Vozil nás šofér, ktorého nám pridelila miestna administratíva; náš film totiž mohol regiónu priniesť trochu peňazí a záujmu zvonka. Vďaka mladému mužovi sme prechádzali cez blokposty ako prominentná zahraničná delegácia. Šofér zakaždým predbehol rad čakajúcich áut, vojakom otrčil cez okno svoj preukaz a prísny hlasom zakričal, že vezie západných filmárov.

Posledný deň pobytu bol štátny sviatok. Večer sa na hlavnom námestí v Severodonecku konal koncert. Toto bezútešné, špinavé mesto som za posledné roky navštevoval v každom ročnom období, takže skupinky alkoholikov na uliciach som už pomaly spoznával ako starých známych. V ten deň však z centra zmizli. Namiesto nich ho obsadili rodiny s deťmi a tínedžeri. Okolie bolo úzkostlivo vyzametané a poriadok strážili usmiate policajné hliadky. V celom okolí sa nedal kúpiť alkohol a ľudia sa úprimne bavili hudbou a tancom v zábleskoch svetelných efektov. Bolo tu príjemne, bezpečne a všetci si to náležite užívali.

Bolo to prvý a možno aj poslednýkrát v živote, keď som po Donbase nechodil v taktickej obuvi, ale v letných sandáloch. V ten príjemný letný večer mi napadlo, že veci sa tu napokon predsa len zmenili k lepšiemu, len som si to doteraz nevšimol. Do regiónu postupne začínali prichádzať vládne i zahraničné investície, rozbiehali sa programy na rekvalifikáciu nezamestnaných baníkov a robotníkov. Orgány dokonca uzavreli niekoľko veľkých nelegálnych baní, čo bolo známkou úspechu v boji proti korupcii. A našu cestu do Bachmutu a späť sme absolvovali po novučičkej asfaltke. Niekdajšie hlavné cesty totiž pretínali frontovú líniu a do tohto zabudnutého kúta Ukrajiny sa ešte done dávna chodilo zničenými poľnými cestami a dlhými obchádzkami.

Zdalo sa, že ľudia postupne vrastajú do novej reality v tieni utíchajúceho konfliktu a s väčšími či menšími úspechmi si v ňom nachádzajú svoje miesto. Nebolo ľahko, ale dalo sa žiť. A s trochu šťastia a nádeje sa to tu bude meniť k lepšiemu aj naďalej a pomaly sa približovať k životu v ostatných častiach Ukrajiny.

To všetko sú dnes ako spomienky z iného sveta. Bachmut bol vymazaný z mapy, Severodoneck a Lisičansk idú v jeho šlapajach; v čase písania tejto knihy sa obe mestá zdajú odrezané od ostatného sveta, bez akýchkoľvek informácií, čo sa tam pod ruskou okupáciou deje.

Čo sa stalo s ľuďmi, ktorých som v auguste 2021 videl šťastných tancovať na námestí? S recepciou v našom hoteli, s mojou miestnou tlmočnicou či s taxikárom, ktorý ma pri každej návšteve vozieval po okolí? A so šoférom z administratívy?

Neviem, či sú ešte nažive.

Jura

Medzi rokmi 2016 a 2019 som absolvoval nespočetné množstvo ciest do vojnovnej zóny východnej Ukrajiny, ale na rozdiel

od ostatných západných novinárov som mal prístup aj na druhú stranu frontovej línie, na územie proruských separatistov. V tom čase už miestna administratíva ľuďom ako ja neudeľovala akreditácie. Chodiť tam smeli len tí, ktorí pracovali pre jej propagandistické médiá.

Za túto výnimočnú príležitosť som vďačil najmä dvom veciam. Od môjho prvého príchodu na okupované územia som dôsledne dodržiaval nepísané pravidlo, že o citlivých témach, s ktorými som sa tam stretol, nebudem hovoriť nahlas ani po návrate domov. Bola to svojská autocenzúra, pri ktorej som musel vždy sám vyhodnotiť, čo z vecí, ktoré som tam videl, je prijateľné na publikovanie, a čo, naopak, môže vzbudiť nevôľu separatistických veliteľov a ich ruských poradcov. Pokiaľ sa mi to darilo, mohol som dúfať v diskrétné cesty do oboch pseudoštátov Doneckej i Luhanskej ľudovej republiky, ako aj v to, že ich vládcovia nad mojou prítomnosťou zakaždým prižmúria oči.

Druhou podmienkou boli moje miestne kontakty, ktoré mi umožňovali prechod dovnútra územia, relatívne bezpečné útočisko a možnosť potichu vykonávať svoju prácu.

Medzi takýchto ľudí patrili v prvom rade Jura a Kaukaz. Pôvodne to boli drobní českí zločinci, ktorí v roku 2015 zanechali kariéru autičkárov, vymáhačov výpalného a telesných strážcov cyperskej mafie, a pridali sa k proruským oddielom v separatistickom Donecku. Túto ich oddanosť Rusku som nikdy úplne nedokázal spracovať – a naopak, oni mňa považovali za zdegenerovaný produkt Západu. Napriek tomu sme sa stali blízkymi priateľmi, ktorí si v každodennom živote pomáhali a na ktorých som sa počas pobytu u separatistov mohol vždy spoľahnúť. Žehlili moje problémy s nevráživými úradmi a raz ma dokonca vyslobodili z väzenia.

Tenký ľad, po ktorom som kráčal na okupovaných územiach, však postupne a nebadane praskal. Prestávali platiť oba predpoklady mojich bezpečných ciest na druhú stranu. Na začiatku roku 2019 bol už život v separatistických republikách natoľko

poznačený marazmom, korupciou a neschopnosťou proruského velenia, že bežní obyvatelia úplne strácali nádej i perspektívy do budúcnosti.

Uväznený bez peňazí a platného cestovného pasu, Jura začal vážne rozmýšľať, že potajomky od separatistov utečie. A tak som jedného dňa sedel v Prahe s vysokým úradníkom českých bezpečnostných orgánov a počúval, ako sa s ním Jura na druhej strane linky dohovára na podmienkach svojho návratu do Českej republiky. Odsedel by si pár rokov vo väzení, no potom by bol opäť voľným človekom s európskym pasom. V nádeji na nízky trest začal českým orgánom intenzívne poskytovať dôležité informácie o fungovaní separatistickej armády a administratívy.

V polovici roka 2019 však Kaukazovi na fronte odtrhla nohu protipechotná mína. Jura, ktorý už mal útek takmer pripravený, zaváhal. Svojho ťažko zraneného priateľa predsa nemohol ponechať napospas osudu. Rozhodol sa zostať.

Počas zdĺhavej rekonvalescencie Kaukaz prechádzal zlovestnou psychickou premenou. Nevraživosť voči Ukrajine a Západu sa zmenili na fanatickú nenávisť. Ešte v nemocnici sa zaprisahával, že hneď ako dostane protézu, postaví sa opäť na bojové pozície. Jeho mentálny stav ešte šokujúcejšie ilustruje to, že tesne pred zranením priviedol do separatistického Donecka svoju starnúcu mamu. Keď sa potom prebudil v doneckej nemocnici, ďalšie mesiace osamelej vystrašenej žene cez telefón klamal, že je s ním všetko v poriadku, len sa s ňou nemôže stretnúť, lebo slúži na fronte. Celý ten čas pritom žil v nemocničnej izbe pár sto metrov od nej.

Onedlho nato Jura a Kaukaz prešli na islam. Celý život boli presvedčení komunisti a ateisti, no teraz, ako tvrdili, zažili hlboký kontakt s bohom. Čo bolo horšie, ich politické názory, najmä Kaukazove, sa začali od toho bodu radikalizovať ešte rýchlejšie. A z dôvodu svojej viery udržiavali voči mne, nevercovi, čoraz väčší odstup a chlad.

Moja autocenzúra naberala takisto vážne trhliny. Udalosti vo

vzdialenom Donecku a Luhansku totiž začali zvláštnym spôsobom ovplyvňovať aj situáciu v strednej Európe. Na konci roka 2019 som v Česku odhalil teroristickú skupinu, ktorá svojich členov posielala na výcvik k proruským separatistom na Donbas. Po mojej reportáži sa dostali pred súd nielen českí teroristi, ale v neprítomnosti aj ľudia, ktorí im v Donecku pomáhali; ako sa ukázalo, boli medzi nimi aj Jura a Kaukaz. To, že boli súčasťou tejto skupinky šialencov, som ani len netušil. O svojej nevine mi niekoľko rokov vytrvalo klamali.

Pravda však vyšla rýchlo najavo a pre páchatelov to znamenalo rozsudky a väzenie na desiatky rokov. Netreba ani spomínať, že Jurova nádej na krátky pobyt v českom väzení sa úplne rozplynula. V prípade návratu do vlasti by aj s Kaukazom strávil veľkú časť zostávajúceho života za mrežami.

Čo bolo ešte zásadnejšie, v rovnakom roku som s poľskými kolegami spolupracoval na rozsiahlej investigatíve o antracite z Donbasu. Ide o uhoľnú horninu, ktorej ťažba a predaj prinášala proruským oligarchom závažné zisky. Antracit, na ktorý bolo uvalené medzinárodné embargo, naďalej predávali prostredníctvom podvodnej schémy do európskych tovární a prístavov a odtiaľ ďalej do celého sveta. Reportáž vyšla v niekoľkých európskych krajinách a spôsobila nemalý záujem verejnosti i orgánov činných v trestnom konaní.

Zo strany polície mi bolo dôrazne odporúčané, aby som viac na okupované územia v žiadnom prípade necestoval, a to napriek tomu – alebo práve preto –, že Jura ma tam pod rôznymi zámienkami stále vytrvalo pozýval.

Stalo sa jeho úlohou vlákať ma do pasce alebo o ničom netušil?

Nech je akokoľvek, na konci už otázka nestála tak, či ma separatisti k sebe pustia alebo nie, ale to, či sa odtiaľ vrátim – alebo či zmiznem v jednej z ich mučiarní alebo v masovom hrobe. Miestni úradníci prehliadali moje nevinné cesty a reportáže celé tri roky, najmä ak som im za to nosil fľaše americkej whisky. No stratu výnosného biznisu mi odpustiť nemohli.